Seto pits on unikaalne pärand

Vanimad pitsid, mis Seto Talumuuseumi jõudnud, on niblatud — valmistatud spetsiaalsete pulkade abil. Pulk- ehk niplispitsiga ilustasid seto neiud ja naised abielunaise peakatet, täpsemalt pealiniku otsi ning pulmade tarvis peigmehe õla- ja hobuse loogarätte. Seto pulkpits on puna-valge ja selle valmistamine tänaseks unustatud.

Vähesel määral on harrastatud ka muid tehnikaid: hargi-, nõel-, sõlm- ja võrkpitsi. Eripäraks nendegi tehnikate puhul on värviliste lõngade kasutamine, mis lihtsakoelise tekstiili omapäraseks muutis.

Võrk- ehk fileepitsi valmistati sarnaselt kalavõrguga. Uhkemad pitsitööd sündisid peenemast niidist ja väiksema silmaga, millele tikkimisraamil põim-, nõelumis- ja silmuspistes kiri tikiti. Muuseumikogus on selles tehnikas mitu laudlina ja aknakardinad.

Sõlmpitsi leiab käterättide, ikoonilinade ja pealinikute otstest.

Hargipitsitehnikas on muuseumi jõudnud suur värviline laudlina, tõeline haruldus. Lisaks mõned ikoonilinad ja pealinikud, mis samuti hargipitsiga kaunimaks muudetud.

Tiiu Kunst

Seto Pitsipäevade ellukutsuja

Suur enamus Seto Talumuuseumi pitsikogust on heegeldatud, osad ühevärviliselt, osad kirevalt. Valge linase või puuvillase serva- ja vahepitsiga kaunistati põhiliselt käterätte ning voodipesu: padjapüüre, linu ja päevaseid voodikatteid — päävätekke. Muuseumimajas ja -hoidlas saab näha ka seto naiste eriti uhkeid töid- üleni heegeldatud voodikatteid, laudlinu ja aknakardinaid; värviliste heegelpitsidega ilustatud rahvarõivaid ja rituaalset rõivakraami: ikoonilinu ja pulmarätte.

Kõige vanemad värvilised heegeltööd on pärit 19. sajandi lõpukümnendeist, põhikogu aga 20. sajandi algusest. Meil on nii geomeetrilise ornamendi, vähemate värvidega kitsamaid ehk vanemaid pitse, kui uuemaid uhkemaid kuni kaheksa erineva värvitooniga taime-, looma-, linnufiguuride (valdavalt fileetehnikas) ja motiividest koostatud kuni 17 cm laiusi pitse. Lisaks on kogusse kingitud ja ostetud võimaluste piires kaasaegseid pitsitöid, sealhulgas professionaalsema ja tunnustatuma seto pitsi meistri Ulve Kangro töid.

Kel huvi omanäolise värvikireva seto pitsi vastu, sel tasub muuseumi külastada 5.maist 15. maini, kui leiavad aset traditsioonilised juba 16. korda toimuvad Seto Pitsi Päevad rohkete näituste, pitsivõistluse, õppuste ja muu tegevusega.

Pitsipäevade ja hooaja avamine on 5. mail kell 10. Külastajaile pakuvad kümme päeva silmailu ja avastamisrõõmu järgmised näitused : Vana värviline pits – Setomaa uhkus (STM fondist); Pitsilised ja pitsiga ikoonilinad (STM fondist), Vest. Pluus. Kampsun. Õpilaste ja täiskasvanute võistlustööd ning Üte talo näpotüü. Angela. Üühelü. Lumileid., mis ainukesena jääb muuseumi kaunistama terveks suvehooajaks.

Pitsiõppe tuba on avatud 7. ja 8. mail 10-15-ni, muul ajal saab õpet ettetellimisel (materjal ja töövahendid olemas). Pitsipäevad lõpevad 15. mail kell 15 kokkuvõtete tegemisega pitsivõistlusest, demonstratsiooni, autasustamise ja uue võistlusteema väljakuulutamisega. ■

Katõvärmilinõ pulgakõisiga koet pilo

Näpotüüst vai ummi kässiga minkõgi as´a tegemisõst kõnõldas viimätsel aol rohkõba ku mõnõ' aastaga' tagasi. Poodi' omma' õgasagamaist kraami täüs, mine' ja osta' midä hing himostas vai elämisõh vaia om. A minkõgi peräst tahetas vaiva nätä' ja eis' tetä' — küdsetäs leibä, ummõldas rõivit, koetas kaptit ja pilotõdas lavvarätte. Ja tuud tii-i' õnnõ vanaimäiälitsõ' naase', a ka noorõ' panõ-õi pall´ost eistegemist, kõkkõ tahetagi-i' poodist osta'. Näpotüü opminõ k´au nii suurõ huuga, õt jovvaai inäp järge pitä', õt koh midä opatas. Muidogi, mõni tüü om hõlpsap tetä' ja tuu tegijit om ka rohkõba, a om ka säntsit, minkõ mõistjit om õnnõ mõni ütsik. Setomaal om üts sääne unõssihe jäänü' näpotüü pulgakõisiga pilo kudaminõ, kiräkeeleh niplispits.

Pilo om langost tett mulgulinõ rõivapala. Arvada tä tekkü rõivaveere langu sõlmatõh, polmmih ja perästpoolõ sai täst umaette ilostus rõiva viirde ja seto' kutsva' säänest tegemist pilotamisõst. Pulgakõisiga koet pilo tekkü langaotsõ kokkopolmmisõst. Säänest pilotamist tetäs no' puust pulgakõisiga, a innebidi tetti kalaluiõga vai kuntõga. Inglusõ keeleh bone-lace ommõgi kalaluiõga koet pilo. Pääle pulgakõisi om viil vaia pilokotti, kohe pandas tüü kinni. Ja ka koti' olli' õgal puul eissugumatsõ'. Setomaal olli' pikä kujoga ja sisse panti nii liiva, hainu ku muud säänest kraami. Pulgakõsõ' tetti koorit kadajast, kuusõossast vai kuurmalda kõoossast.

Viil om vaia tuu tüü man nüüpnõklu, minkaga pilotüü koti pääle kinni panda'. Vanastõ seto naase' võti' tuu jaost kalaluid vai liivapuu ossast pinnukõisi.

Seto pilo om tsängulinõ, katõvärmilinõ (verrev ja valgõ) ja vanõbal aol linalõ, uvvõbal om põhi puuvillanõ ja kiri vereväst jämmest märkniidist, midä kutsti kumak.

Ja säntse vanamoodulitsõ pilo vahtsõst opminõ oll Obinitsah 18. märtsil ja 2. aprillil. Oppaja Eeva Talts oll tulnu' Pärnust, õt meid opada'. Timä om pulgakõisiga koet pilo (niplispits) kõgõ parep mõistja Eestih. Kõik pilotaja' timmä tiidvä', tä om perüs pall´o k´aunu' müüdä ilma opmah ja oppamah. Ja nii sis oll meil õnn, õt tä tull ütskõrd mu mano ja küüsse, õt kas mul om seto nn. niplispitsi, õt tä tahasi säält päält oppi'. Mi tei sis sääntse kauba, õt ma' anna tälle linige, minkõ otsah om pilo ja timä opp ar' ja peräst sis tulõ meele oppamma. Ja nii saigi. Ütest kõrrast oppamisõst jäi veit´ot ja tä oll hüä meelega nõuh tulõma ka tõõsõl kõrral. A jo' olõmi plaanõ pidänü', õt kunagi suvõpääle teemi' katõpäävädse pilopolmmisõ.

Ma väiga looda, õt vaest mõni seemeh aja juurõ' ala ja seto umaaolinõ pilo tulõ meele tagasi. Toonadsõvooritsist oll kõgõ noorõp ja kõgõ nopõp pilotegijä pääle Blummi Kärdi Vabarna Mareti latsõlats Anete. Anete opas ka vanaimmä. Nii õt, julakõ laskõ' kümneaastagatsõ' näio' näpotüü mano! (Sarvõ Õiõ)

Turismiettevõtja õgapääväne elo ja tulõvik

Keväjätse' lämmä' ilma' omma' joudnu' ka' mii' talvõkülmäst kangõt majandusello lämmäst tegemä ja vahtsõlõ turismihuuaolõ ello sisse puhkma. Perüs pall´osti Eestimaa turismiettevõtjit om talvinõ madalsais mõotanu' ja tuu and s´ooni aoni tunda'. Loodõtas, õt vaest kevväi ja suvi tuu parebit päivi ja saias üle innidses paastuaost ja hilläkeiste nakas rasvakiht ka' kogonõmma.

Arvada om, õt ütski Setomaa ettevõtja, ka turismiettevätja', olõ-õi jäänü' ülemaailmatõst majanduskriisist putmalda'. Muido s´ooho nulka õgasagamatsõ' mõo' nii väiga jovva-ai', a no' omma' riigi majandusello reguliirvä' hoova' uma tüü tennü'. Ja tulõ olla' valmis ka tuust, õt mõnõ' üllätüse' uutvat viil iih ja tuuperäst, õt värskebä' majandusprognoosi' tuu-ui' naaru näkko. Ka sai vahtsõ aastaganumbri vaeldumisõl turismiettevõtjidõ jaos tõtõst suuvmalda' reaalsus — majutusteenusõ käibemassu nõsõminõ. Erialaliidu' kül' kirodit ja proomõ' tuud ar' hoita', a tuu karm ja hallus otsus tetti väigokõisi majutusettevõttjidõ jaos ar'.

Määne om sis Setomaa turismiettevõtja õgapääväne elo ja määne paistus tulõvik? Õgapäävätselt tulõ kaia' tõõlõ näkko, õt kliendi' panõ-õi' inäp kotussit pikä ao pääle ette kinni — otsusõ' tetäs lühebä ao pääle. Käibe' omma' sadanu', midä perüs pall´o om mõotanu' massunõsõminõ ja ka' hotelle puult tett hinnapitsitüs. Suurõ' liinahotelli' tei' talvidsõl jaol hinnapakmisi maapiirkunna väigokõisi ettevõttidõ hinduga. Õgas hinnasõda tuugi viil läbi olõ-õi saanu', tuu lätt edesi.

Mesikäpä Laivi

Setomaa Turismitalo pernaane

Setomaa om suurõbist keskuisist kavvõh ja tuuperäst tulõ raha siiä' meeltämisõga rohkõba tegeldä' kui kohki liinu lähkoh. Ja tuuperäst piat säntse' kavvõlitsõ' väiko' ettevõtja' pääle kokkohoitmisõ pandma suurõbat rõhku kvaliteedile — tulõ-õi õnnõ teenindädä ja tiini', a kõgõ inäbä tulõ mõtõlda' tuu pääle, õt kuis parebahe külälisi suuvõ ar' arvada' ja märki' viil, õt midä saasi' mano pakku', midä viil tahetasi', õt tuu iist oldasi' nõuh rahha vällä k´auma.

Hoopis tõõsõ tähendüse om saanu' ka' turundus — vaia om löüdä' vahtsit külgi, tõistsagamatsi mõttit, a nuu' tohi-i' liisnalt rahha vällä viiä'. Nii turmismilõ suunat ettevõtja' ku ettevõttõh tüütegijä' piat kaema piiglihe ja küüsümä hindä käest mitmit küüsümüsi.

Midä, pääle kvaliteedi parandamisõ ja turundusõ vahtsidõ külgi löüdmisõ avitamisõlõ, ma viil saa ar' tetä'? Mäntse' omma' nuu' ettevõtja hindä ja ettevõttõ tüütegijidõ lisamõistmisõ', läbi minkõ tulõsi' lisaväärtusõ'?

Kas ettevõtja om valms tegemä ja tüütegijä om valms vasta võtma, õt tüüaig ja palk muutusõ' tälle mitte kõgõ meelelitsõbalt? Kas tüütegijä om valms säänest otsust võtma ku ütte lühkoaolist olõkit läbi minkõ timä tüükotus jääs alalõ? Vai om hoopis kasulik väigokõnõ «verevaeldaminõ» — löüdä' mõnõ mitte nii väiga hüä tüütegijä asõmõlõ vahtsõnõ, kiä' saa ja mõist midägi tõistmuudu ja parebahe tetä' ja olla'?

Kas tüüturul om äänest vapa kvalifitseerit tüüjoudu, kiä' tahasi' veeremaalõ tulla'? Ja kas säntse inemisõ sotsiaalsõ' nõudmisõ' nii kooli ku latsilaia osah saava' katõtus — kohe ja kinkõ mano jättä' kasvai innekooliikä latsõ', ku turismihuuaol tulõ turult võtta' kõik, midä võtta' and, a latsiaid pand suvõst ussõ' kinni?

Vaest om mõistlik hoopis alosta' ettevõttõ restrukturiirmisõga ja muuta' tegevusvaldkunda? Vai viiä' kõik ettevõttõ tegevus projektipõhitsõst?

Mitmõ' säntse' küüsümüse' omma' saanu' ettevõtjilõ õgapäävätsest. No' om hindä proovilõpanõki aig, tarkuisi väläsortmisõ aig ja vahtsidõ mõistmistõ opmisõ aig. Mi või essüdä ja meil või mõnõh kotusõh halvastõ minnä' ja tetä' võlssi, a parhilla' olõ-õi aig norotamma ja ikma jäiä'. Saistõh ütidselt sälg sälä kõrval, olg ola vastah, võimi' parhillatsõst mittekindlast aost vällä tulla', ku mi tõõnõtõõsõlõ tukõ paku ja api anna, ja jovvami vaest kavvõbahe ku kiäki tõõnõ. Setomaa turismi edesiminekist huvitõt ettevõtjit kokkokogov MTÜ Setomaa Turmism piasi' täämbä' julgõmma olla' tuu sälgruug, kinkõ pääle ettevõtja' saasi' nõata' ja kinkõst näile tukõ olõsi'. Sälgruug, mia' kipõ riagiirmisõ, käbehidõ algatuisi ja ütistegemisi koordiniirmisõga and kõgõlõ joudu ja avitas niimuudu õka liigõht, õt nä' olõsi' jätkusuutligu' ja kõik s´oo piirkund ello jääsi' ja tuuläbi ka edesi saadi' arõnõda'.

Konkurents om kasulik ja vajalik, a väikoh kotusõh om tark naabrit kaia' ku kuuhtüüpartnerit. Kuuh tegeminõ om kõõ olnu' edu võti. Täämbätsih oludõh om ütehkuuh tegemisõst saanuõ võti, mia' avitas väigokõisil ettevõtjil püsümä jäiä' ja edesi arõnõda'. Ja kuuhtüü piat olõmõ pääle ettevõtjidõ ka umavaltsuisi, kogokundõ ja lähebidõ naabridõ vaihõl.

Täämbä saa õga umavaltsus mõtõlda' tuu pääle, kuis muudu avita' ettevõtjit. Ja mitte õnnõ läbi raha, a ummi tegemisiga. Umavaltsuisil, kaiõh üle uma' tegemisõ' ja nuid hinnatõh, saa anda' ettevõtlusõlõ vahtsõst hindämist — vaest om mõni sääne kotus, valdkund, läbi minkõ om paralleelne konkurents tekkünü', a minkõga tegeleminõ olõõi' otsõnõ umavaltsusõ ülesannõh? Vaest olõsi' tark nuu' tegemisõ' ar' jättä' ja läbi tuu hoopis toeta' olõmasolõvat ettevõtluist avitõdõh nii ello jättä' valla tüükotusõ' vai tukõ' vahtsit algatuisi? Inemisõ' tahtva' olla' sääl, koh om võimaluisi. Koh omma' võimalusõ', sääl om teotahtõlitsõ' inemisõ', elo, toimiv ettevõtlus ja arõnõv vald.

Ka ettevõtõh ja kogokund saava' tõõnõtõsõlõ tulõ ja api anda' ja nii jääs raha umma elokotusõhe, piirkunda — pakja puul kohandas ummi tuutit-teenussit ja ostja pääle ostmisõ ka' nuid tuutit ja teenussit pruum edesi tõisilõ soovta'.

Täämbätseh majandusõh olõõi ütist pästmisõtsõõri, mia' kõlbasi kõigilõ üttemuudu — õgaüte tulõvik om timä hindä käeh, nii ummi suuvõ ja tahtmisi tõistsagamatsõst tegemistõh, opmistõh ja olõmistõh, õt välgikipõlt minnä' üteh muutumisiga, ku hummõninõ päiv om tiidmäldä' ja õnnõ hirmomandi' võiva' üldä' kohes poolõ kallus rahapada.

Tsippa loetas sügüse. Turismitarõ' nakasõ' ka' sis mõõtma talvõ jaos kogot rasvakihi paksuist, õt minnä' vasta vahtsõlõ kiä'-tiid-mäntsele madalalõ aolõ. Pitstäme sis ütehkuuh pässä peio, õt olõsi' õks midä mõõtõ'. Niikavva tulõ hoita' miil ja vaim värsket, õt jovvasi kipõlt riagiiri' kõigilõ maailmamuutuisilõ. ■

Lehte tegevä': Toimetaja – Taro Igor, tel. 7954494, mob.5273985, e-post: igor.taro@setomaa.ee

• Kiil – Sarvõ Õiõl • Makett ja külesäädmine – Taro Julia

• Kirätsura': Nutovi Mirjam, Hõrna Maar'a, Sarvõ Õiõ, Lillagu Anti, Riitsaare Evar, Saarestiku Teele, Linnamäe Lauri, Ilvese Aapo, Kauksi Ülle, Hõrna Aare, Matvei Arvi, Raudoja Ahto

• Välläandja: Setomaa Valdade Liitl • Setomaa lehe kolleegium: Urmas Klaas, Helen Alumäe, Ilme Hoidmets, Maarja Hõrn, Ülle Kauksi, Leo Kütt, Annela Laaneots, Anni Lahe, Arvi Matvei, Teele Saarestik, Õie Sarv, Aare Kuura, Indrek Mustimets, Epp Solovjov, Helju Tsopatalo

• Trükjä: AS Printall • Lehe ilmumist tugõva Setomaa Kultuuriprogramm • **Kiri Kiroda: Setomaa ajaleht Laossina küla 64308 PÕLVAMAA vai igor.taro@setomaa.ee**

Toimõndusõl om õigus kirju toimõnda ja naid lühendä